

Fra Thorsted Sogn i Hing Herred.

Af Thorv. Lodberg.

I. *Modellen til F. C. Lunds Akvarel:*
»Pige fra Ringkjøbingegnen«.

Johanne Thuesdatter i Thorsted Sogn var Sypige paa den Tid, Maleren F. C. Lund besøgte Godsejer A. E. M. Tang paa Nørre Vosborg, hvor han søgte en Model til en Akvarel af Egnens Folke- dragt, der skulde være et Led i hans Samling af Dan- marks Folkedragter. Valget faldt paa Johanne Thues- datter, som ofte kom paa Herregaarden, hvor hun syede for Godsejerens mange Døtre, og hun var paa en Maade kvalificeret dertil, fordi hendes Interesse og Kendskab til de svundne Tider var stor. Som hun staar paa Vejen op til Ulfborg Kirke, iført Mode- rens Ungpige dragt og med Salmebogen i de sammen- lagte Hænder, er der noget drømmende over Ansigts- udtrykket, som skuer hun tilbage til de svundne Ti- der; den Tid hun ofte og interessant fortalte om for Godsejerens Døtre, der gerne lyttede til hendes For- tællinger — den Tid hendes Dragt symboliserer.

Oplysningerne om Modellen er givet af Godsejerens Datter, Fru C. L. Valeur, og de er viderebragt af nu afdøde Underinspektør Ellen Mygdal i Afhandlin- gen »Lidt om Dragter i Hardsyssel« i »Turistforenin- gens Aarbog«, 1927, S. 176. Ellen Mygdal gik ud fra,

at Johanne Thuesdatter er malet som Voksen i 1850-erne, og da hun var iført Moderens Ungpige dragt og var det ottende Barn i Familien, saa sluttes heraf, at Dragten næppe kan være yngre end fra 1830-erne, maaske fra 1820-erne.

Med Understøttelse af »Den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse« har jeg foretaget en Del Arkivundersøgelser vedrørende Thorsted Sogns Historie, og som et Led heri har jeg samtidig foretaget en Undersøgelse af Johanne Thuesdatters Slægt, for derigennem nærmere at tidsbestemme Dragten. Disse Undersøgelser gav til Resultat, at Dragtens Oprindelse maa ligge betydelig længere tilbage i Tiden end antaget.

Johanne Thuesdatters Fødegaard i Nørre Esp er gennem Generationer gaaet i Arv til Familien, først som Fæste, senere som Selvejendom, og en Part af Gaarden er endnu i Familiens Besiddelse. Slægtens Ældste synes af være Thue Olufsen, der 1664 havde Gaarden i Fæste, men han døde inden 1671, da Enken Karen Jespersdatter drev Gaardens Avling sammen med en Søn og en Datter, der dog ikke navngives¹⁾. Omend vi ikke med Sikkerhed kan paavise de to efterfølgende Fæstere, Jesper Thuesen og Thue Jespersens indbyrdes Familieforhold, saa tyder Navnevekslingen afgjort paa, at Thue Olufsen var Fader og Farfader til disse.

Først med Thue Jespersens Søn, Niels Thuesen, f. 1723, † 1783, har vi Sikkerhed for Familieforholdet, idet han i sit Ægteskab med Ane Johansdatter fra Glistrup i Sønder Nissum Sogn (der var Søster til hans Broders Hustru) blev Fader til 7 Børn, hvoraf var Sønnen Thue Nielsen.

¹⁾ Konsumtionsregnskaber. Lundenæs-Bøvling Amter.

Thue Nielsen, dbt. 17. Oktbr. 1752, † 17. Oktbr. 1831, overtog Fødegaarden og blev den 17. Oktbr. 1790 gift med Christiane Ane Malene Graversdatter, dbt. 1. Marts 1768, † 13. Decbr. 1839 (en Datter af Gaard- og Lægdsmand Gravers Pedersen Lystbæk og Johanne Christensdatter i Lystbæk). De havde 9 Døtre, hvoraf Johanne Thuesdatter som det 8. Barn blev døbt den 23. Oktbr. 1809, og med hende har vi Modellen til F. C. Lunds Akvarel: »Pige fra Ringkjøbingegnen«. Indtil 1845 finder vi hende som ugift Skræderske hos en Søster og Svoger, der havde hendes Fødegaard, derefter forlader hun Fødesognet, og fra 1855 til 1870 finder vi hende som Sypige paa Nørre Vosborg, hvor hun døde ugift den 17. August 1876. Hun blev begravet paa Gl. Ulfborg Kirkegaard, Nord for Vosborg-Gravhælvingen, og et Jernkors sattes paa Graven; Korset er nu knækket af Foden og ligger paa Graven¹⁾.

Som det fremgaar af Undersøgelserne om Johanne Thuesdatters Familieforhold, har Fru Valeur paa Nørre Vosborg Ret i sine Oplysninger om, at Johanne var en Sypige fra Thorsted Sogn, og at hun var det 8. Barn i Familien. Naar vi derimod skal tidsbestemme Modellens Dragt, som efter Fru Valeurs Forklaring var Moderens Ungpige dragt, saa kan det nu fastslaaes, at dens Oprindelse gaar betydeligt længere tilbage, end Underinspektør Ellen Mygdal formodede, idet Moderen var født i Aaret 1768, og regner vi derfor Tiden mellem hendes Konfirmation og Bryllup, vil det sige, at Dragtens Oprindelse ligger mellem 1783—90.

¹⁾ Meddelt af Lærer Alfred Kaae, Kronhede Skole, Thorsted Sogn.

II. *Et Indblik i Sognets Historie.*

I Katolicismens Tid havde Sognet en vis Betydning. Den hellige Kilde, der laa paa Brinken Nord for Kirken, paa den anden Side af Aaen, øvede Tiltrækning paa syge Mennesker, der søgte hertil for at genvinde deres Sundhed. Paa den Tid havde Kirken sikkert sit Taarn, og Kalkmalerier prydede Kirkens Vægge, men med den nye Tro tabte Kilden sin Betydning, den blev senere tilstoppet og dækket, Kirkens Taarn blev nedbrudt, og Kalkmalerierne skjultes bag Murenes Overkridtning. Flyvesandet føg ind over Ulfborg-Hing Herreder og udslettede Skellene, hvorfor Kongen strengelig og alvorlig befalede, at samtlige Bønder og Almue, det være sig hvo de tjener eller tilhører, straks det allersnarest mulige skulde opkaste Markskel¹). Sandet føg ogsaa ind over Thorsted Sogn og fordærvede Agre og Enge²). — Sognet gik i Armod.

Det er dette Sogn med dets fattige, forarmede Bønder og de klagende Præster vi stifter Bekendtkab med i de gamle Matrikler, Jordebøger og Præsteindberetninger.

Ved Matriklen af 1664 blev Sognet skyldsæt i Hartkorn til 102. 6. 1. 2³/₁₀., der var det næstlaveste indenfor Hing Herred, idet kun H over Sogn stod lavere med 90. 7. 2. 2., og til Sammenligning kan nævnes, at He Sogn stod højst med 632. 1. 1. 1³/₆. Denne Hartkornsberægning hvilte paa Landbrugets Landgilde og var derfor en uretfærdig Fordeling af Byrderne, idet den Mand, der svarede højere Landgilde end andre med tilsvarende Gaard, yderligere maatte skatte af højere Hartkorn. Indenfor Myndighederne blev man

1) Jyske Reg. 1669. 72.

2) Engbogen 1683.

ogsaa klar over det uheldige i denne Beregningsform, men naar man kort efter gik over til at beregne Hartkornet efter Jordværdien, paa hvilken Matriklen af 1688 hviler, saa var det maaske ikke for at faa en retfærdig Fordeling af Byrderne, som muligt paa denne Maade at faa Landets Hartkorn sat yderligere i Vejret; men det blev en Skuffelse, da det viste sig, at den nye Beregningsmaade nedsatte Landets samlede Hartkorn, hvorved Statens Indtægter formindskedes¹⁾. Indenfor Hing Herred nedsattes Hartkornet overalt, med Undtagelse af Gammel sogn, der fik en Forøgelse fra 105. 0. 2. 2³/₈ til 122. 5. 0. 1., og Thorsted Sogn blev nu ansat med Herredets laveste Hartkorn, til 74. 3. 2. 0., hvorimod He Sogn stadig stod højest med 562. 5. 0. 0.

Af Modelbogen fremgaar det, at Jorden i Thorsted overalt var meget skarp og sandet, paa et Sted mere end et andet, og der var kun ringe Høbjærgning. Man saaede mest Jorden med en Kjærv Byg og to Kjærve Rug, hvorefter den hvilte 3—10 Aar, ligesom hvert enkelt Sted havde Mængder af Jord, men da de enkelte Jorders Kvalitet var forskellig, kunde der ikke gives en samlet Beskrivelse af Sognets Jord, hvorfor hvert enkelt Sted blev forfattet særskilt, som Taksationsmændene synes, den kunde agtes god for.

Sognets Eng var »giest Moseeng«, blandet med Lyng, d. v. s. højereliggende ufrugtbare Enge, men mange Engskifter var aldeles ødelagte af Flyvesand, saaledes 17 Skifter til Lystbæk, 6 til Havgaard, 3 til Vinkælder, 2 til Sønner Esp, 1 til Præstegaarden og saaledes fremdeles²⁾.

Præsten henviser til disse ringe Jorder, naar han skal værdsætte Bøndernes økonomiske Forhold i

¹⁾ Fortid og Nutid. 2. Bd., S. 26—27.

²⁾ Engbogen 1683.

skattemæssig Henseende. Saaledes ser vi, at Pastor Hans Assens i 1699 besværer sig over det meget ringe, forarmede og fast øde Sogn med de faa, smaa og skarpe Steder, som ligger mellem Heden og Sandbakker, der besiddes af fattige, gemene Bønder, »som nu i denne haarde Tid lider Nød for Brød«¹⁾.

I 1859 fortælles der, at omtrent $\frac{5}{6}$ af Sognet indtoges af Hedestrækninger, der paa flere Steder gik over til Flyvesandstrækninger. Hovederhvervet var Landbrug, med en betydelig Afsætning af Lyng og Tørv. Paa Kronheden mod Nord bosatte der sig en Del Mennesker, som alene ernærede sig ved at kaste Tørv og plukke Lyng for Beboerne i de vestlige Sogne, men disse Menneskers Armod havde forvoldt Kommunen stor Udgift, da de ikke kunde leve uden Hjælp, og deres Boliger var i høj Grad usle²⁾.

Bebyggelsen af Heden havde dog allerede taget sin Begyndelse i Slutningen af det 18. Aarh., idet Folketællingen 1787 nævner Hedehus, der beboedes af den 57-aarige Knud Christensen, der var Husmand, men fik Almisse fordi han havde Flod i Foden, og han var Enkemand for tredje Gang. To Aar efter stod der tre enlige Huse paa Sognets fælles Hedejord³⁾. I Begyndelsen af det næste Aarhundrede kom der Fart i Beboelsen, og af Sogneprotokollen til Matriklen af 1844 fremgaar det, at der nu var matrikuleret 15 Steder paa Kronheden.

Pastor A. J. Bendtsen, der var Præst i Thorsted fra 1825—35, var utilfreds med disse Hedens Pionerer, idet han beretter, at der i Sognet var 25 Huse, hvoraf de 16 var opførte paa den sorte Hede; 10 Fa-

¹⁾ Ekstraskattemandtallene. Lundenæs-Bøvling Amter.

²⁾ Trap »Danmark«. 1859.

³⁾ R. K. C. A. a. VII. 2. Hartkorns-Specifikationer 1788—94. Bøvling Amt.

milier nød Fattigunderstøttelse, og Pastoren saa det ønskelige i, »at et Forbud kunde udkomme, at slige Huse for Fremtiden ej maatte opføres, da de stedse bliver til Byrde for Sognet«. I de 10 Aar Pastoren havde forestaaet Fattigvæsenet, var Fattigskatten steget fra 10—15 Gange dobbelt for adskillige Beboere¹⁾. — At der dog var driftige og foretagsomme Mænd blandt Hedens Beboere faar vi 1859 fortalt, da et Par Mænd havde bosat sig blandt dem og havde opdyrket betydelige Hedestrækninger, hvorved en hel ny Gaard var opstaaet²⁾.

I Præsteindberetningen 1711 fortæller Pastor Low, at Sognet kun havde 8 Gaarde, men 1688 matrikuleredes der 24 Steder, foruden Præstens og Degnens Boliger, hvoraf de 14 havde over 2 Tdr. Hartkorn. Det meste af Fæstegodset laa under Ryssensten, men nogle af Fæsterne ejede selv deres Gaardes Bondeskyld. En af de jordegne Gaarde var »Jens Bertelsens Ødegaard« i Sønder Esp, hvis Bondeskyld ejedes af Herredsskriver Jens Bertelsen Tang i Ulfborg Sogn³⁾, men Jorden brugtes af Jens

¹⁾ Hardsyssels Aarbog. 1915, S. 163.

²⁾ Trap »Danmark«. 1859.

³⁾ Jens Bertelsen Tang, f. i Pradsgaard, Husby Sogn, † 1. Maj 1694, Søn af Bertel Mortensen (Justitsprotokollen for Ulfborg-Hing Herreder den ¹⁰/₂ 1697). Fæstegaardmand i Nørtang, Ulfborg Sogn, Herredsskriver over Ulfborg-Hing Herreder og Ejer af Bondeskylden i en Gaard i Sønder Esp, der 1703 beboedes af Jens Davidsens Enke (Justitsprotokollen for Ulfborg-Hing Herreder ¹⁷/₁₀ 1703). Hans Søn, Claus Jensen Tang, † 1731, boede i Madum By og Sogn, fik ¹⁷/₁₀ 1682 kgl. Konfirmation paa at maatte succedere Faderen som Herredsskriver (Jyske Reg. 1682. 108), fik den ⁵/₃ 1707 Bestalling som Birkefoged ved Timgaard Birk (Jyske Reg. 1707. 29), og oprettede ³/₉ 1720 Testamente (Jyske Reg. 1720. 160). Gift to Gange. Gift 1. med Ane Jensdatter Lemvig (Arveafkald i Justitsprotokollen for Ulfborg-Hing Herreder ²⁴/₈ 1729). Gift 2. med Mette Jensdatter Prashorg, men da de var beslægtede i 2. og 3. Led, maatte de søge kgl. Bevilling til Ægteskabets

Davidson¹⁾ og Jens Nielsen under deres Fæstegaard i Sønder Esp. Nogle af Fæstestederne havde to eller flere Fæstere, saa der ialt var 34 Husstande. Ved Folketællingen 1787 havde Thorsted og Nørre Omme Sogn hver 112 Beboere, og de var de mindst beboede Sogne indenfor Herredet. I Thorsted fordelte Indbyggerantallet sig med 59 af Mandkøn og 53 af Kvindkøn. At Mandkønnet var i Flertal, var ikke særpræget for Thorsted, idet der samme Aar indenfor Herredet fandtes 44 flere af Mand- end af Kvindkønnet. Man skal dog ikke fæste for stor Lid til de gamle Folketællinger, fordi Præsterne ikke synes at have taget disse saa højtidelige, og særlig har jeg erfaret, at man ofte glemte at medtage gamle Folk paa Listerne, saa det er muligt, at der i Sognet boede flere end de 112 opførte; ialfald synes jeg at mangle et Par Stykker, der 1787 skulde bo i Thorsted Sogn.

Aarsagen til det ringe Indbyggertal i Forhold til Sognets Udstrækning var de store Hede- og Flyve-

Indgaelse (Jyske Reg. 1724. 51); hun gift anden Gang med Michael Christian Pedersen, der fulgte Jens Tang som Birkefoged (Justitsprotokollen for Ulfborg-Hing Herreder 29/3 1733). Ane Jensdatter Lemvig var Søster til Oluf Jensen, † 1721, Byskriver i Lemvig og Herredsskriver over Skodborg-Vandfuld Herreder, der var gift med Edel Nielsdatter Møllerup, og deres Søn var Niels Moldrup, der blev Regimentskriver i Skanderborg (Justitsprotokollen for Ulfborg-Hing Herreder 24/8 1729), blev i sit Ægteskab med Charlotte Amalie Harlev Fader til Cathrine Elisabeth Moldrup, gift med Steen Steensen til Aunsberg, og Edel Helene Margrethe Moldrup, gift med Landsdommer Schinkel til Hald.

¹⁾ Se P. Storgaard Pedersen: »Meddelelser om en gammel Bondeslægt i Sdr. Esp« i Hardsyssels Aarbog. 1927, S. 159—61. — Jens Davidsens Hustru, Ane Christensdatter, var Datter af Christen Jensen og Maren Christensdatter, der boede og døde i Madumgaard, Madum Sogn (Justitsprotokollen for Ulfborg-Hing Herreder 19/8 1695).

sandsstrækninger, og disse Jordbundsforhold satte igen sit Præg paa Kreaturholdet, der 1837¹⁾ og 1861²⁾ var det laveste eller blandt de laveste indenfor Herredet. 1837 dyrkedes der ikke Hvede i Sognet, og de øvrige Kornsorter gav magert Udbytte, Rug og Byg 3 Fold og Havre 1½ Fold, hvorimod Kartoffler gav 7 Fold¹⁾. Ved Udskiftningen fik Lodsejerne Del i Lergrave, der fandtes forskellige Steder i Sognet, og disse fik økonomisk Betydning, idet der 1837 fandtes to Teglblænderier, som forfærdigede 12,000 Mursten og 2000 Tagsten, og enkelte hjalp med til Hjemmets Opretholdelse ved at væve, idet der samme Aar fandtes 5 Væve som Husflid³⁾.

Ovenfor er omtalt, hvorledes Pastor Assens beklagede de »fattige, gemene Bønder«, men han glemte heller ikke samme Aar at paaberaabe sin egen Fattigdom ved at betegne sig som en »fattig Præst«, der i sin Tjeneste havde en Avlskarl, »der følger den liden Avling«, og en fattig Tjenestepige; ellers havde han »intet videre her end Armod, som nu Dag for Dag indtager dette ringe Sted«³⁾. Om Rentepenge skriver han: »... da har jeg fattige Præstemænd aldrig haft Penge paa Rente, mens den største Besværing af denne meget ringe Præstegaards Bygning hidindtil har maattet give aarlige Renter og Husleje; dette er sandfærdigt, saa sandt hjælp mig Gud og hans hellige Ord«³⁾. Aaret efter døde Pastor Assens, og da Boet skulde gøres op, blev der alligevel noget for Børnene at arve, idet Sønnen, Christian Hansen Thorsted, der blev Præst i Thorshavn paa Færøerne, 1708 udstedte en

1) Statistisk Tabelværk. 5. Hæfte.

2) Statistisk Tabelværk. 3. Rk., 3. Bd.

3) Ekstraskatter 1699. Lundenæs-Bøvling Amter.

Arvekvittering, hvori han tilkendegiver, at Svogeren, Pastor Lylow, havde gjort fuld Rede for al Arv efter hans salige Forældre i Thorsted; han var da Stud. teol. og boede i Ulfborg¹⁾.

Eftermanden, Christian Christophersen Lylow (Søn af Præsten Christopher Lylow og Kirsten Pedersdatter i Sønder Lem) blev gift med Formandens Datter. Medens Pastor Assens nøjes med at kalde sig en fattig Præst og henviser til sin Armod, giver Pastor Lylow mere direkte Oplysninger om Embedet i sine Bemærkninger til Ekstraskattemandtallene, som f. Eks. i følgende Bemærkninger:

» . . . efter allerunderdanigst Plicht er jeg med Liv og alt til min naadigste Arve-Konges Tieneste, men lige ved andre Præster at svare, som sidder i de store och herlige Kalde och har vel sexten Gange meere til Indkomst end jeg, er mig umueligt, med mindre jeg skal ruineres, som iche er min naadigste Konges Villie. Undertiden falder her et Barn at døbe et heelt Aar omkring, undertiden iche. Och kand jeg gjøre min Eed paa: Saa sandt hielp mig Gud! at her nu paa det 5te Aar iche har været Bryllup eller Brude-Folk i Tordsted, saa at Kaldet er saa ringe, at jeg nep kand have det tørre Brød deraf, hvorudover jeg maa gjøre mit Embede med Suk oc Graad.«²⁾

Sammenligner vi Brevet med Kirkeprotokollen, finder vi visse Uoverensstemmelser, idet der indenfor Aarene 1702—11 er døbt 35 Børn, hvoraf 1 i 1706, medens de øvrige Aar har 3—5 Daabstilførsler; men Lylows Ed: »Saa sandt hielp mig Gud«, synes da ogsaa kun at gælde for Vielser, hvoraf der fra 1701—11 kun er foretaget 15, men ingen faldt i Aarene 1705 og

1) Justitsprotokollen for Ulfborg-Hing Herreder, den 10/4 1709).

2) Ekstraskatter 1711. Lundenæs-Bøvling Amter.

fra 1708—11. Derimod blev der begravet 33 Mennesker i Tiden 1701—11.

Det er derfor ikke uden Grund, naar Lylow beklager sig over det ringe Kald, hvor han med »en ung Kone og 5 umyndige og uopdragne Børn sidder udi slet Tilstand«, hvorfor han fritages for at svare den ekstraordinære Skat¹⁾. Hans væsentligste Indtægt var Præstegaardens Landbrug, der var matrikuleret i Hartkorn til 4.3.3.2., den næststørste Gaard i Sognet, der blev drevet af Enkeltmand. Med sine to Tjenestefolk, en Dreng og en Pige, ja i 1718 endda med en gammel Mand paa over 70 Aar¹⁾, har han selv maattet taget Del i Arbejdet, og Overleveringen fortæller, at han selv slog sin Lyng. Hans Lædertrøje gav ham Navnet »Christen Lædertrøje«.

I 1743 er vi atter ude for en Præst, der klager over Kaldets Ringhed og søger Moderation paa Ekstraskatten. Det er Pastor J e n s J a c o b s e n, som skriver, at »det er vitterligt, at mine Formænd i slige Tilfælde for Kaldets Ringheds Skyld allernaadigst enten er bleven rent fri eller og haver faaet mærkelig Moderation«. Her faar vi nogle Oplysninger om Præstens Formuesforhold og Kaldets Indkomster. Formuen bestod i Præstegaarden, der beregnedes til 100 Rd., og Guld og Sølv til 30 Rd., hvorimod Gælden beløb sig til 310 Rd. Præstetienden tillige med den Del af Kongetienden, der for Kaldets Ringheds Skyld var tillagt Sognets Præster, beregnedes til 40 Rd., Offer, hver Højtidsdag 4 à 5 Rd., til 14 Rd., men Accidentser var faa, naar det gik højst 12 Rd., ialt 66 Rd. Naar herfra fradrages Pensionen til Lylows Enke, J o h a n n e M a r i e A s s e n s, den var Ottendedelen af Præstens Tiende og Offer og beløb sig til 7 Rd. 2 Mk. 8 Sk., blev der 58 Rd. 3 Mk. 8

¹⁾ Ekstraskatten 1718. Lundenæs-Bøvling Amter.

Sk. tilbage. Han skulde svare 12 Rd. i Ekstraskat, men fik Moderation til 6 Rd. 4 Sk.¹⁾).

Pastor Jacobsen søgte hurtigt bort fra Thorsted og blev, ifølge Wiberg, en meget rig Mand; naar nogen vilde laane Penge af ham, holdt han først en lang Samtale med sit Pengeskab, om der var noget tilovers.

Paa en Rude fandtes 1800 følgende Digt:

Det Torsted Kald er vistnok meget lille,
Men dog det føde kan sin Mand;
Enhver, der lever tarveligt og stille,
Hand her tilvisse leve kan.

Wiberg fortæller, at Pastor Lylow er Forfatteren hertil, Pastor Fausbøll formoder, det er Præsten Grønvold²⁾, medens Pastor John Hansen i Gislelev, i Afhandlingen om Salmedigteren Thomas Hansen, mener, at det er denne, som har forfattet det lille Digt³⁾).

Hvem der end er Forfatteren, saa viser Digtet, at Præsteembedet kunde føde sin Mand; men at han i saa Fald maatte leve »tarveligt og stille«, bevises bedst ved, at mange af Sognets Præster efter faa Aars Forløb søgte bort — ud til bedre Embeder. Der var forskellige Maader at forøge Indtægterne paa. Lylow forøgede sine Indkomster ved at afkøbe Rettigheden i Gaarden Ristoft, der tilhørte Thue Nielsen i Brendgaard⁴⁾, Pastor Høylund købte 1783 af Kronen den øde Ristoft for 42 Rd., som han siden lod bebygge og solgte den 1785 for 80 Rd. til Maren Christensdatter af Bondesgaard, »som er Poul Nielsen af Lystbæk, hans Hustru⁵⁾, og to af Præ-

1) Ekstraskatten 1743. Lundenæs-Bøvling Amter.

2) Ny Kirkehistoriske Samlinger. II., S. 815.

3) Kirkehistoriske Samlinger. V. 2., S. 590—95.

4) Justitsprotokollen for Ulfborg-Hing Herreder, den 1/6 1768.

5) Samme Kilde, den 16/3 1785.

sterne forøgede Kaldets Indtægter ved at gifte sig med Formandens Enke, hvorved de sparede Enkepensionen. Salmedigteren Thomas Hansen var 1745 i Kolding bleven gift med Mette Jacobsdatter. Da han 1752 døde, blev Enken Aaret efter gift med Eftermanden Jørgen Andersen Larsen, som Wiberg kalder ham. Da Friherre Juel til Ryssensten 1752 udstedte Kaldsbrev til ham som Sognepræst, og han indsendte Ansøgning om kgl. Konfirmation herpaa, underskriver han sig selv som Jørgen Lassen¹⁾, men da han i Daaben fik Navnet Jørgen Larsen, burde han, som Søn af Købmand og Raadmand Anders Andersen og Maren Jørgensdatter Stauning i Ringkøbing, egentlig hedde Jørgen Larsen Andersen. Efter hans Død traadte Enken 1763 ind i sit tredje Ægteskab, da hun blev gift med Eftermanden, Christen Hansen Grønvold, hvem hun ogsaa overlevede, til hun den 27. Oktober 1799 afgik ved Døden som »den meget brave og ærværdige Præsteenke«²⁾.

Som Bevis paa Sognets ringe Tilstand skal omtales to Degne, der i Kraft af deres Person, Embede og Viden skulde være medvirkende til at præge Bøndernes aandelige Udvikling. Den ene var Søren Thomsen, der var Degn i Thorsted fra 1653—1712. Pastor Assens skildrer ham 1699 som en »husarm, gammel Stakkel ved 80 Aar«³⁾, og Pastor Lylow anbringer ham 1705 mellem fattige og forarmede, som den gamle Søren Degn, der var halvdøv og over 80 Aar⁴⁾. Han blev begravet Nytaarsdag 1713⁴⁾.

Søren Degns Eftermand blev den 20-aarige Peder

1) Jyske Reg. 1752. 132.

2) Kirkehistoriske Samlinger. V. 2., S. 590—95.

3) Ekstraskatter. Lundenæs-Bøvling Amter.

4) Ejnar Poulsen: Hardsyssels Degnehistorie.

Olufsen, der 1718 »agerer Degn, synger en Salme og sidder med en skrøbelig Kone i Armod«¹⁾); han var en Bondemand og dertil Vadmelskræder, men da han ikke havde noget at betale med, fritoges han for at svare Ekstraskatten¹⁾. Peder Olufsen, der var født 1693²⁾, ældedes hurtigt, for 1743 opføres han som »gammel og ganske fattig«¹⁾. Han døde 1752 og efterfulgtes i Embedet af Sønnen²⁾.

En af de mest kendte Degne i Thorsted er vel nok Jens Andersen Trøstrup; Skaberen af Herning Musæum.

For mere end 300 Aar siden havde Sognet sin egen Mølle, Vinkælder Mølle, men Møllen blev lagt øde, og Sognets Beboere maatte søge udensogns for at faa malet Kornet; nogle søgte til Muldbjerg Mølle i Hover Sogn, andre til Tim Mølle. Allerede ved Matriklen af 1664 havde Vinkælder Mølle ligget øde i lang Tid, men blev alligevel skyldsæt i Hartkorn til 2½ Td. 1683 laa den endnu ganske øde³⁾, den havde ingen Søgning, Jorden var tilgroet med Lyng og blev ikke benyttet; dog mente man nu, at der var Mulighed tilstede for en Vandmølle, da der var et temmeligt højt Vand, som ved Dæmninger kunde samle et 3 Alen højt Fald. Møllepladsen tilhørte nu Rasmus Andersen, tidligere Amtskriver i Ringkøbing, Ejer af Hovedgaarden Søgaard paa Holmsland, men ved Matriklen af 1688, da Møllen siges at ligge under Ryssensten, skyldsættes den ikke, fordi Agerjorden var udygtig.

Vinkælder Mølle lever imidlertid videre i Folks Bevidsthed, ja i Aaret 1695 levede endog en Mand, der

¹⁾ Ekstraskatter. Lundenæs-Bøvling Amter.

²⁾ Ejnar Poulsen: Hardsyssels Degnehistorie.

³⁾ Markbogen.

var født i Møllen, nemlig den 78-aarige P e d e r C h r i s t e n s e n i G i n t b j e r g, der kunde erindre, at Møllen stod lige ved Vinkældershuset¹). I et Pantebrev, udstedt den 4. Marts 1761 af K n u d J e n s e n D y e k j æ r i F u g l b j e r g, S t a d i l S o g n, finder vi atter det øde Møllested omtalt. Hans Hustru, E l s e L a r s d a t t e r, var afgaaet ved Døden efterladende 3 Børn, den 17-aarige L a r s K n u d s e n, den 14-aarige P e d e r K n u d s e n og den 12—13-aarige A n e K n u d s d a t t e r, der tilsammen i Mødrenearv var tildelt 215 Rd. 4 Mk. 2³/₄ Sk., og som Sikkerhed herfor pantsatte Faderen Bondeskylden i V i n k æ l d e r, der beboedes af P o v e l C h r i s t e n s e n, det øde Møllested, som beboedes af N i e l s R a s m u s s e n, samt et Sted i S ø n d e r M u l d b j e r g i H o v e r S o g n, der beboedes af O l e C h r i s t e n s e n V e n n e r²). Nu var man kommen saa vidt med det øde Møllested, at det kunde beboes, og noget af Jorden synes ogsaa at være under Kultur, da Niels Rasmussens Søn, R a s m u s N i e l s e n, 1787 boede i Vinkælder som Husmand, men at Stedet ikke kunde føde Familien, fremgaar af Folketællingen, der fortæller, at han gik i Dagleje, og 1801 hedder det om ham, at han var Husmand med Jord paa H e d e n.

I mere end 200 Aar maatte Beboerne søge udensogns for at faa Kornet malet, indtil T h u e A n d e r s e n b o s a t t e s i g i N ø r r e E s p. Thue Andersen, der var født den 22. Novbr. 1824 i Østerno, H e S o g n³), var 1860

¹) Justitsprotokollen for Ulfborg-Hing Herreder den 28/8 1695.

²) Samme Kilde den 8/4 1761.

³) Thue Andersens Fader var A n d e r s P e d e r s e n, f. i K l e g o d paa Holmsland Klit, først Gaardmand i H e S o g n, derefter i Plougsgaard paa Holmsland; om hans Slægt, se min »Tarben-Slægten fra Klitten« (et Uddrag af mit Manuskript foretaget af T o r b e n K l i n t i n g), S. 13; for de ældste Leds vedkommen suppleret op i »Ringkjøbing Amts Dag-

Stampemøller i Ejstrup, He Sogn, hvor Maren Christensdatter var Tjenestepige, men de blev gift samme Aar¹⁾, og 1863 købte han en Parcel af Jens Christensens Gaard, Matr. Nr. 18 b i Nørre Esp, hvortil der hørte en Englod i Tim Sogn. Han var en dygtig Møllebygger og noget af en mekanisk Begavelse, der kunde »hitte ud af alskens Mekanik og istandsætte Ting, som andre maatte give op overfor«, og han byggede Møllen i Nørre Esp, der kom til at ligge paa Matr. Nr. 18 b. Han boede kun kort Tid i Nørre Esp, da han 1870 var Gaardmand i Nørkjær, He Sogn, men overtog efter Faderens Død Plougsgaard paa Holmsland. De havde nogle Børn, hvoraf Sønnen Laust Christian Andersen, f. 27. Januar 1867 i Nørre Esp Mølle, † 19. Maj 1939 i Ringkøbing, der arvede Faderens mekaniske Snille og ved Selvstudium lærte at bygge Ure, hvorfor han paa Udstillinger fik mange Sølvmedaljer og Diplomer²⁾).

Møllen er nu nedlagt, Vandretten solgt og drives nu som Fiskedam.

Foran har jeg kort omtalt Johanne Thuesdatter og nogle af hendes Forfædre. Hendes Slægt kendetegnes særlig ved, at Navnet Thue har været knyttet til Gaarden i al den Tid, den var i Slægtens Besiddelse. Omkring 1855 var der dog Mulighed for, at Navnet kunde

bladets Kronik, den 9/10 1939. — Moderen, Magdalene Thuesdatter hørte til en gammel Holmboslægt, hendes Oldefader, Selvejrbonden Christen Pedersen i Bandsby nævner jeg i »Slægterne Lodberg fra Holmsland« i »Hardsyssels Aarbog«. 1940, Tavle 1, S. 133.

1) Maren Christensdatter, der paa Moderens Side hørte til Johanne Thuesdatters Slægt, var f. 27/10 1830 i Thorsted Sogn som Datter af Christen Jensen og Ane Thuesdatter.

2) Laust Christian Andersen er omtalt hos F. K. Erlang: »Ringkøbing Haandværkerforening. 1861—1936«, S. 104, og i »Ringkøbing Amts Dagblad« den 28/1 1937.

glide ud, da den daværende Ejer, Ole Knudsen, som var gift med Mette Thuesdatter, overlod Gaarden til en Datter, men naar Navnet alligevel bibeholdtes, var det fordi Datteren blev gift med Thue Nielsen fra Staby, der havde Navnet fra sin Tipoldefader, og paa denne Maade fortsattes Thue-Navnet, idet deres Søn, Niels Thuesen omkring sidste Aarhundredskifte var Landmand og Møller i Nørre Esp.

Nørre Esp var 1664 en Helgaard, delt i to Halvgaarde, som Thue Olufsen og Niels Mortensen havde i Fæste, da de skattede af Hartkornet 8.4.2.²/₅., hvoraf de svarede 2 Td. Rug, 2 Ørtug Byg, 4 Td. Havre, 1 Skovvogn, 1 Svin, 1 Fødenød, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns og 2 Dalers Gæsteri til Pallisbjerg. 1671 havde Kirsten Jespersdatter Thue Olufsens Part, medens Morten Nielsen havde den anden Halvgaard¹), han var sikkert Søn af den foregaaende Fæster og skattede i Aarene 1698—1700 af en Søn²). Ved Matriklen af 1688 havde Gaarden tre Fæstere, hvoraf Jesper Thuesen havde den ene Halvgaard, medens den anden Halvgaard var delt i to Kwartgaarde og bortfæstet til Morten Nielsen og Anders Christensen; den sidste skattede 1698 og 1700 af en Søn og 1699 af en Datter²).

Gaardens samlede Hartkorn nedsættes 1688 til 5.6.2.0., og dens Jord inddeles i forskellige Marker af forskellig Bonitet. En Mark var skarp, sandet Rugjord, der formedelst Gødning kunde saas 3 Aar med en Kjærv Byg og to Kjærve Rug, hvorefter den hvilte i 7 Aar. Tre Marker, Nordenmarken, Vestermarken og Søndermarken var god Havrejord, men sid, graa, kold

¹) Konsumtionsregnskaber. Lundenæs-Bøvling Amter.

²) Konsumtionsregnskaber og Ekstraskatter. Lundenæs-Bøvling Amter.

og sandet, der ved Gødning kunde saas 3 Aar med en Kjærv Byg og to Kjærve Havre, hvorefter den skulde hvile i 8 Aar, og de andre specificerede Jorder skulde hvile 7 Aar, en enkelt i 9 Aar. Der var ingen Overdrift uden paa Lyng, Hede, Sand og Klinten samt paa de hvilende Agre, ingen Tørvemoser, og til Ildebrændsel var der kun den Lyng, der til Fornødenhed kunde skæres paa Heden. Gaardens Beboere drev ikke Fiskeri, Kornet fik de malet i Tim Mølle. Der kunde aarlig avles 16 Læs middel Hø, og der var ond Græsning til 6 Høveder; Agerjorden havde lidt Skade ved Flyvesand¹⁾. Den Engjord, der hørte til Gaarden, laa bl. a. i Tim Sogn, men nogen Forte laa Nord for Aaen, østen for Gaarden, hvorpaa der kunde græsse 4 Bæster og 10 Nød; vesten for Gaarden var der Græsning til 6 Nød²⁾.

I Aaret 1705 nævnes endnu tre Fæstere paa Gaarden³⁾, men 1713 var der kun to, **T h u e J e s p e r s e n**, der skattede af en Pige, og forannævnte **Anders Christensen**, der skattede af en Søn⁴⁾.

1770 faar vi atter en Beskrivelse af Gaarden, da **Niels Thuesen** havde Fødegaarden og havde Svogeren **Telle Nielsen** som Medfæster paa den anden Halvgaard. De opføres nu som Fæstere under Hovedgaarden **Krogsgaard**, hvilket maa være en forkert Placering, da Gaarden før og senere hørte under **Pallisbjerg**. De to Halvgaarde er nu specificerede hver for sig; hver Gaards tilliggende Mark var beregnet til 16 Td. Rugsæd, de avlede hver 15 Læs Hø à 32 Lispund pr. Læs, havde Rettighed til 9 Høveders Fædrift, svarede hver 8 Sk. Rug og 8 Skp. Byg samt 5 Rd. 48 Sk.

¹⁾ Markbogen og Modelbogen.

²⁾ Engbogen 1683.

³⁾ Ekstraskatterne. Lundenæs-Bøvling Amter.

⁴⁾ Konsumtionsregnskaber. Lundenæs-Bøvling Amter.

At Jorden var meget vidtstrakt og Boniteten meget ringe faar vi Forstaaelsen af ved Matriklen af 1844, da Gaarden udskilles som Matr. Nr. 18 og 19, hvor det nye samlede Hartkorn ansættes til 5.4.1.1½., der omspændte et Areal paa 787 Td. Ld., hvoraf den bedste Jord stod i Takst 10, men en meget betydelig Del stod i Takst 0.¹⁾ En Del af den daarlige Jord bortsolgtes omkring Aarhundredskiftet og underlagdes **T h o r s t e d P l a n t a g e**.

Mellem de to Gaarde bestod der i mange Aar et Slægtsforhold, idet der 1737 skete en Indgiftning mellem de to Familier. Ogsaa senere skete der Indgiftning, sidst i Aaret 1818, hvorved begge Gaarde i Nørre Esp faktisk var i samme Families Besiddelse i mere end 150 Aar.

¹⁾ Sogneprotokollen.